

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

En hij geloofde in den Heere

Gen. 15 : 6a

Er was eenmaal in het leven van Abram, Terah's zoon, een groot en zwaar uur geweest. Jarenlang scheen hij gedoemd te zijn, als een onvruchtbare tak aan de oude stam-boom, eenmaal afgekapt te zullen worden zonder enig spoor na te laten.

Maar opeens was alles anders geworden. Ze woonden reeds lang in Haran, Terah en zijn zonen. Het was hun een nieuw vaderland geworden. Eenmaal, jaren geleden, waren ze uit Ur weggetrokken om naar Kanaän te gaan. Maar de reis werd, om welke reden is ons onbekend, afgebroken. In Haran hadden ze zich blijvend neergezet.

En in Haran was het toen geschied. Jahweh, de HERE, was in Abram's leven gekomen op een bepaalde dag, op een bepaald uur. Een nieuwe wereld had Jahweh voor Abram opengedaan. Een volk, een land zou het zijne worden! Meer nog: een stroom van zegen zou van hem uitgaan heel de wereld door.

In sobere woorden had Jahweh dit alles aan hem gezegd.

Toen was het weer voorbij. De zon scheen, de winden woelen, de schapen graasden....

Toen is Abram op reis gegaan met Sarai, zijn vrouw, en Lot, zijn neef. Hij ging naar Kanaän. Vatte hij het nooit volvoerde plan van zijn vader weer op? In elk geval wist hij niet, dat Kanaän het land van Gods belofte was. Maar als hij bij Sichem komt, dan verschijnt Jahweh hem opnieuw, en zegt het kort en klaar: Dit land zal ik geven aan uw zaad.

En dan zwerft Abram rond, gans dat land door. En Lot gaat weg, ver van hem vandaan. En de dagen en weken en maanden en jaren komen en gaan. Heel zelden komt Jahweh om nog wéér eens hetzelfde te zeggen, altijd weer hetzelfde van dat land en dat volk en die zegen, meer niet.

En Abram blijft een vreemdeling en de zon schijnt en de winden waaien en de schapen grazen.... en veranderen doet er niets.

Over die woorden van Jahweh heeft Abram natuurlijk lang en zwaar en vaak gedacht. Hij heeft ze gepeild, zo diep hij kon. Gelovig die woorden aanvaardend heeft hij de rijkdom ervan willen ontdekken. En we weten het: hij heeft niet alleen het land en het volk maar ook de stad verwacht. De sterke, blijvende stad, de stad met de fundamenten.

Maar ondertussen gaan de jaren voorbij. Het ene na het andere komt en gaat ook weer heen. De kudden groeiden, de rijkdom vermeerderde, maar Abram blééf vreemdeling en een kind kwam er niet en Abram en Sarai werden steeds ouder en dus werd ook de mogelijkheid van de geboorte van een zoon al kleiner. De werkelijkheid van elke dag scheen te spotten met die woorden van Jahweh over het eigen volk en het eigen land.

Toen hebben Abram's moede gedachten eindelijk „rust“ gevonden.

O, hij hield de woorden van Jahweh vast!

Ze stonden met vlamme letters in zijn herinnering. Ze lééfdén voor hem. Ze waren diepe werkelijkheid. Maar — Abram zocht een „verklaring“ ervan. De woorden van Jahweh waren sterk en vast. Maar de feiten, de werkelijkheden van deze wereld toch zeker niet minder! En komt God ook niet in de feiten op ons af? Ook niet in de feiten van een al meer verdorrend leven en een al meer uitdrogende levensfontein?

En ten slotte heeft Abram de oplossing gevonden. Niet een eigen, maar een aangenomen zoon zal door Jahweh zijn bedoeld. Zijn borende, tastende, wegende gedachten hebben alle mogelijkheden gewikt en gekeurd — en ten slotte hebben ze daarin rust gevonden: Eliézer, de Damascener, die zal eenmaal de bezitter zijn van zijn huis.

Op zekere dag heeft Abram die gedachte, die overtuiging ook aan Jahweh gezegd.

Jahweh was weer tot hem gekomen. En vriendelijk had Hij Abram toegesproken. Hij had zich Abram's schild genoemd en diens loon in zeer grote mate! Toen had Abram zijn overleggingen geopenbaard. Er is de droeve klank van teleurstelling in zijn woorden: Here, HERE, wat zult Gij mij geven, daar ik als een kinderloze daarhenen ga, en deze Damascener Eliézer de bezitter van mijn huis zal zijn?

Zacht, maar met groten nadruk, werpt Jahweh deze gedachtenspinsels van zich: Niet deze zal uwe erfenis ontvangen, maar integendeel een die uit uw eigen binnenste voortkomen zal, een eigen zoon, die zal uw erfenis krijgen.

En dan doet Jahweh een wonderlijk ding.

Hij brengt Abram naar buiten. Hij leidt hem uit de engte der tent in de majestieuze wijde en verhevenheid van de oosterse nacht. De sterrenlegers staan in onpeilbare, donkere diepten levend te schitteren.

En dan moet Abram naar die sterren opzien en als hij dat doet klinken in zijn hart die goddelijke woorden: tel die sterren, indien gij ze tellen kunt: zó zal uw zaad zijn!

Dat is een ogenblik geweest van grote spanning.

Daar staat die kleine, o zo kleine Abram in Gods wijde heeal. En aan de éne zijde dringen op hem aan de mogelijkheden en werkelijkheden en „wetmatigheden“ van deze wereld. Daar is het land, waar hij geen centimeter van bezit. Daar zijn de volken, die hem, naar de mens gesproken, verpletteren kunnen, daar is zijn eigen verkwijnend lichaam, daar is Sarai, die nooit moeder worden kan.

En daartegenover, tegenover de „wereld“ en tegenover zijn eigen bestaan en eigen gedachten is er dat ene korte, doordringende woord van Jahweh. 't Ploft maar zo in z'n ziel. 't Bewijst zich in geen enkel opzicht. 't Dringt aan, 't dringt zich op. 't Vraagt alleen onderwerping. 't Komt van buiten af, van boven af en wil fundament, basis, anker van het leven worden. 't Wil zijn de sfeer waarin hij leeft, de vreugde waarin hij geniet, de stem, waarop hij volkomen vertrouwt.

Wat zal Abram nu doen?

Ja hij doet wat, hij moet wat doen! Jahweh staat voor hem en spreekt hem toe — nu moet hij wat doen — hij zal altijd wat doen.

Hij kan nu niet niets doen. Wat doet Abram dan?

Er staat niet dat hij wat zegt! Zijn mond schijnt niet open te zijn gegaan. Er staat dat hij wat doet. Abram geloofde! Of, als we het heel letterlijk weergeven — en dan wordt het nog mooier —: Abram verklaarde den HERE voor vast, betrouwbaar. Hij stelde zijn volle vertrouwen op zijn God en Diens woord alleen!

Tegen alle overleggingen van eigen hart en alle „mogelijkheden“ der wereld zegt hij nu nadrukkelijk: neen. En tot God, zijn HERE, zegt hij met alle kracht: ja!

Door dat woord des HEREN zal hij nu voortaan worden beheerst, dat zal zijn leven en daden bepalen, daarop zal hij nu steunen, al roepen alle mogelijke stemmen van boven en van buiten hem toe, dat het dwaasheid is!

Door die geloofsacte is zijn levensmiddelpunt verlegd van eigen hart naar des HEREN woord en des HEREN trouw.

En zo zal hij wonderen kunnen doen. Het onmogelijke zien geschieden in de wereld maar ook in eigen bestaan.

Door dat geloof zal hij tenslotte de „wereld“ overwinnen in zich en om zich heen.

C.V.

De „Schooldag“

De „Schooldag“ van 1964 behoort weer tot het verleden.

„Schooldag“ zeggen we. Maar we kunnen net zo goed „Kerkedag“ zeggen. Want zeker, officieel staat de School in het middelpunt van wat op die dag gebeurt en gezegd wordt. Maar — de School wordt gedragen door de Kerken en de School is er alléén om de Kerken. En daarom wordt er op die dag ook veel over de kerk, haar leven, haar strijd, haar moeiten gesproken. Meestal zelfs meer dan over de School en haar werk. Maar dat is niet

verkeerd. Dat is zelfs heel goed. Want de vreugden, de arbeid, de moeiten van de een zijn ook die van de ander.

Er kwamen dit jaar meer Schooldagbezoekers naar Kampen dan het vorige jaar. Alle vergaderplaatsen waren overvol. We mogen dankbaar zijn voor dit talrijke bezoek. Het is een wonderlijk, een heerlijk ding dat in onze dagen waarin de belangstelling van miljoenen wordt geabsorbeerd door luxe, plezier en sport enkele duizenden samenkomsten gedreven door de liefde voor een School die als

enige opdracht heeft dienstbaar te zijn aan de studie en dus het verstaan en daardoor de prediking van het Woord van God, het evangelie van Jezus Christus. Dat is een gave van God waarvoor we Hem diep erkentelijk moeten zijn. En wat bijzonder tot dank stemt was het hoge percentage jonge mensen onder de saamvergaderde menigte.

Ds. Van Bruggen merkte in de Geheerzaal op, dat zonder dat daaromtrent ooit iets afgesproken wordt de toespraken van een „Schooldag” veelal verwante thema's bespreken. En dat ze dikwijls ook een zelfde strekking hebben. Dat is een verblijdend verschijnsel. Want het bewijst dat de sprekers iets

willen zeggen dat in de gegeven situatie helpend, corrigerend, stimulerend werken kan. Zo was het ook dit jaar. De moeiten waarmee onze Kerken te worstelen hebben hielden ook de redevoerende broeders bezig. En al was er uiteraard verschil in belichting en accent in wat door hen gezegd werd — de terreur van alle toespraken was liefde voor de kerk van Christus, een liefde die zich niet concentreerde op een vaag ideaal maar op de concrete kerk waarvan we door Gods genade lid mogen zijn.

En ook daarom was het een goede „Schooldag”.

C.V.

Over de hermeneutische grondconceptie van de reformatie *)

Eén van de meest in het oog vallende kenmerken van de theologie onzer dagen is de intense belangstelling welke daarin aan de dag wordt gelegd voor hermeneutische vragen. Het heeft er soms alle schijn van dat de hermeneutiek, die naar haar aard een hulpwetenschap van de exegese, namelijk de theorie van de interpretatie, van de verstaande en vertolkende uitleg is, tot het allesbeheersende thema van de theologie is geworden. Men krijgt bij de bestudering van de velerlei hermeneutische literatuur al spoedig het besef dat in de bestudering van de problemen betreffende de interpretatie der Heilige Schrift met een fundamenteel probleem van de gehele theologie wordt geworsteld en dat de bezinning op de hermeneutische kwesties tegelijk, ja vooral een bezinning is op de theologie als zodanig, op haar wezen en program.

Nu behoort ons dat eigenlijk niet te verwonderen. Het gaat immers in de theologie steeds ook en vooral om de normatieve kerkleer en in nauwe samenhang daarmee om de kerkelijke verkondiging. Deze staan naar de overtuiging van nagenoeg alle theologen in onverbreekelijk verband met de Heilige Schrift. De beslissende vraag is nu hoe men, vanuit de Schrift tot dat normatieve dogma en die kerkelijke verkondiging kan komen: De weg welke van de Schrift naar die beide voert is de hermeneuse, waaromtrent de wetenschappelijke bezinning plaats vindt in de hermeneutiek. Maar als zo de stand van zaken is zal een bepaalde visie op de Schrift als vanzelf ook roepen om een eigen hermeneuse om met behulp daarvan bij de kerkleer en de prediking te komen. Nu belevten we momenteel zonder twijfel een crisis ten aanzien van de visie op de Heilige Schrift. Nog steeds is er de opvatting dat de Schrift niet meer geeft dan een beschrijving en geschiedenis van de Israëlietisch-joodse en oud-christelijke godsdienst. De formgeschichtliche variatie daarvan gaat er van uit dat de oervorm, speciaal van de Nieuwtestamentische tekst, haar *Sitz im Leben* heeft in het kerugma van de vergaderde oerchristelijke gemeente en dat elk pogen om door te dringen tot de historische werkelijkheid welke daarachter ligt oncontroleerbaar en daarom onwetenschappelijk is. In de actualistische openbaringstheorie van Karl Barth fungeert de bijbel als een menselijk boek met alle gebreken en fouten, die aan al het menselijke als zodanig

hier eigen zijn, maar dat in het *Ereignis* van het spreken Gods met Gods openbaring ident wordt. Voor Bultmann is de Schrift en dan speciaal het Nieuwe Testament het in mythische vorm gegeven relaas is van mensen die *geschichtlich* existeren en verstaand-ontwerpend hun zijnsmogelijkheid verwerkelijken in een nieuw *Seinsverständnis*. En om niet meer te noemen Von Rad zoekt de *scopus* van het Oude Testament in het responsorische credo van het volk Israël. Men behoeft nu niet bepaald scherpzinnig te zijn om in te zien dat men om van de zo verschillend opgevatte Schrift tot een normatieve kerkleer en een kerkelijke prediking te komen een geheel verschillende weg moet worden ingeslagen, met andere woorden: een geheel verschillende interpretatie, een verschillende hermeneutische methode moet worden toegepast. Schriftopvatting en hermeneutiek hangen ten nauwste samen.

Het leek me goed toe in dit openingscollege iets te zeggen over de hermeneuse der Heilige Schrift. En dan wel over de hermeneutische conceptie welke door de reformatoren in hun intensieve omgang met de Schrift werd ontdekt. Een hermeneuse en een hermeneutiek die naar ons aller overtuiging de alleen legitieme, wijl genuien Schriftuurlijke is.

* * *

Om het nieuwe en eigene van de reformatische hermeneuse scherp in het vizier te krijgen doet men er goed aan deze te zien tegen de achtergrond van de in de middeleeuwse kerk en theologie gangbare hermeneutiek. Deze werd wat haar grondlijnen betreft reeds door Augustinus geconstrueerd. Augustinus zag de Schrift als een boek dat door mensen maar tegelijk ook door God werd gegeven. Als menselijk boek wijst het naar standen van zaken die in het historische en dus horizontale vlak liggen. Maar als woord van God wijst de Schrift naar de hogere, onzichtbare, intelligibele wereld. Deze conceptie wordt geheel beheerst door Augustinus' neoplatonische visie op de werkelijkheid. Als uitvloeisel van deze kijk op de Schrift beweegt zich de exegese daarvan nu in tweërlei richting. Ze moet nl. vooreerst streven naar een zuiver verstaan van de bedoeling der menselijke auteurs. Of anders gezegd, ze moet vooreerst de „letterlijke zin” van de Schriften vaststellen. En daarbij moeten alle hulpmiddelen gebruikt worden welke de exegeet ten dienste staan. Augustinus legt sterke nadruk op een nauwkeurige literair-historische interpretatie van de Schrifttekst. Maar behalve de „letterlijke zin” moet de exegeet ook streven naar het verstaan van de goddelijke boodschap, de „goddelijke zaak” van de Schrift. Deze gaat ver boven de letterlijke zin van de Schrift uit, maar ze is tegelijk alleen via haar te bereiken.

De beslissende vraag in dit verband is nu op welke wijze de goddelijke boodschap, de goddelijke significatie vanuit de Schrifttekst moet worden ontsloten. Augustinus wijst er steeds op dat de menselijke anima vanuit de kennis van het veranderlijke en vergankelijke nooit uit zichzelf kan opklimmen tot de kennis van het onveranderlijke, eeuwige, intelligibele waarin zij tot het schouwen, het *intelligere* van het voorwerp der kennis — dat is tot het schouwen en genieten van God zelf — voortschrijdt. Sinds de val kan de ziel dat niet meer. Toch streeft zij daarnaar. Want in navolging van Plato leert

Augustinus dat de ziel een herinnering heeft aan de plaats waar zij thuishoort. De weg naar de ware kennis is haar thans evenwel verborgen. Daarvoor is zij geheel aangewezen op een autoritatie instantie welke door het geloven moet worden aanvaard. Deze instantie is voor Augustinus de openbaring Gods. Die openbaring is naar de opvatting van Augustinus de manifestatie van de onveranderlijke, intelligibele wereld in onze zintuiglijke wereld. Zij heeft haar neerslag in de Heilige Schrift. In de Heilige Schrift wordt nu de mens die nog niet tot het innerlijke schouwen in staat is de waarheid aangeboden in een vorm die aangepast is aan zijn nog weinig omvattend kennen. Wat de Schrift zo biedt moet door het geloven worden aanvaard. Omdat de primaire woordzin van de Schrift evenals de historische facticiteit van de openbaring tot de zichtbare, veranderlijke wereld behoort kan men uit haar nooit direct doordringen tot de in de intelligibele onveranderlijke wereld gesitueerde „goddelijke zaak” waarnaar de Schrift verwijst. De literair-historische interpretatie van de Schrift schiet principieel te kort om deze „goddelijke zaak” uit de Schrift te ontsluiten. Dat kan alleen geschieden door een spiritueel Schriftgebruik waarbij de concrete Schrifttekst wordt getranscendeerd tot de tijdloze sfeer van de intelligibele wereld. Dat wil zeggen dat de eigenlijke zin, de goddelijk significatie van de Schrift alleen kan worden verstaan als de ziel vooraf in een directe relatie met God treedt. Men komt dus volgens Augustinus niet door een gelovig omgaan met en verstaan van de Schrift tot de gemeenschap met God. Neen, men komt omgekeerd door een directe relatie met God tot het ware verstaan van de Schrift. Staande in deze directe, dat wil dus zeggen: mystieke relatie met God kan de menselijke ziel de eigenlijke diepere Schriftzin door middel van een allegorische transpositie van de Schrifttekst ontdekken en duiden.

Bij het verstaan van de „goddelijke zaak” van de Heilige Schrift speelt nu volgens Augustinus de kerk een beslissende rol. Het is namelijk zo dat die „goddelijke zaak” waarnaar de Schrift verwijst niet alleen later maar ook reeds nu, binnen de horizon van onze tijd, tot haar vervulling komt. Dat geschiedt in de kerk. De kerk leeft namelijk, ook afgezien van de Schrift, in een directe relatie met God. De kerk heeft niet alleen het Schriftwoord ontvangen dat naar de eeuwige waarheid verwijst — zij heeft ook reeds deel aan die eeuwige waarheid zelf. Zij is immers verordineerd en aangesteld tot een fundament en pilaar der waarheid. Deze rechtstreeks aan de kerk geschonken waarheid, ze is de *veritas catholica*, vindt nu haar uitdrukking in de leertraditie der kerk, welke in haar confessionele leeruitspraken is geformuleerd en die de *regula fidei*, de geloofsregel voor de gelovigen is. De stand van zaken is hier zo, dat, enerzijds de eeuwige waarheid in de Schrift is geopenbaard in de vorm van *sensibilia* en *temporalia*, d.w.z.: in de vorm van zintuiglijk waarneembare, historisch bepaalde feiten en gebeurtenissen en, anderzijds, die waarheid reeds tot haar vervulling is gekomen in de kerk welke nu die waarheid bezit.

Dank zij de unieke relatie waarin de kerk tot de eeuwige waarheid staat is zij nu in staat de eigenlijke, de diepste betekenis, de goddelijke *significatio* van de Schriftwoorden daaruit af te lezen. Maar alleen zij kan dat. En daarom moet alle exegese van de Heilige Schrift aan de kerk worden genormeerd. Dat wil zeggen: aan haar dogmatische consensus, aan haar leeruitspraken. De kerkelijk vastgestelde geloofsregel werd zo de onveranderlijke norm waarnaar de letterlijke woordzin van de Schrift moet worden geïnterpreteerd in de transcendering van de veranderlijke werkelijkheid in de richting van het schouwen, de genieting van God. Het tijdelijk karakter van de in de Schrift tot ons komende openbaring geeft daaraan onontkoombaar de relativiteit en de meervoudige perspectiviteit die aan heel de tijdelijke, veranderlijke wereld eigen is. De Schrift is ten gevolge daarvan principieel onduidelijk. En daarom kan haar eigenlijke zin alleen via een allegorische exegese worden verstaan als deze zich bindt aan de kerkelijke leertraditie. Alleen op deze wijze wordt de interpretatie van de Schrift voor aberratie, d.w.z.: voor speculatie bewaard. Kort samengevat kunnen we dit zo zeggen: de eigenlijke sleutel voor het verstaan van de Schrift ligt buiten haar in de directe elevatie van de ziel tot God in strenge gebondenheid aan de geloofsregel der kerk. Dit alles wordt nog scherper belicht door wat

*) Het hierna volgende is het openbare college waarmee op 2 oktober j.l. de lessen der Theologische Hogeschool werden geopend. Ik heb er mij van onthouden verwijzingen naar de door mij gebruikte literatuur aan te geven. Er zouden dan zeer veel „noten” afgedrukt moeten worden. Want ik heb van zeer veel dankbaar gebruik gemaakt. Kenners zien wel waar dat gebeurde. Ik moge hier meedelen dat ik behalve van de werken van Luther en Calvijn vooral ook gebruikte: G. Ebeling, *Evangelische Evangeliumauslegung*, München, 1942; *Wort und Glaube*, Tübingen, 1960; W. J. Kooiman *Maarten Luther, Doctor der Heilige Schrift, Reformator der Kerk*, Amsterdam, 1962²; Werner Krusche, *Das Wirken des Heiligen Geistes bei Calvin*, Göttingen, 1957; H. W. Rossouw, *Klaarheid en Interpretatie*, Amsterdam, 1963; G. Strauss, *Schriftgebrauch, Schriftauslegung und Schriftbeweis bei Augustin*, Tübingen, 1959; R. S. Wallace, *Calvin's doctrine of the Word and Sacraments*, London, 1952; G. Wingren, *Dier Predigt*, Göttingen, 1955.

Augustinus zegt over de *scopus* der Schrift, dus over dat waarnaar de Schrift en dus ook de exegese daarvan tendeert. Die *scopus* is n.l. de liefdegemeenschap met God en de naaste. Het geloof is niet de hoogste en laatste relatie met God. Geloof is niet meer dan de eerste stap daarheen. Het moet door de liefde gereinigd worden om van historisch geloof heilsgeloof te worden. Pas in de liefde wordt de eigenlijke en directe band gelegd tussen de veranderlijke mens en de eeuwige waarheid. Deze liefde is het orgaan waardoor de directe werking van de eeuwige waarheid op de mens uitgaat om hem voor te bereiden op de volkomen kennis van en overgave aan God in de zaligheid waarheen het christelijke leven op weg is. In deze liefde is het heil waarnaar de Schrift als teken heenwijst metterdaad tegenwoordig. Deze liefde wordt evenwel alleen geschonken in de kerk. Na Augustinus werd het steeds consequenter geleerd dat ze geschonken wordt in de genade welke het kerkelijk heilsinstituut door middel van de sacramenten in de gelovigen uitstort. Het geloof en de Schriftopenbaring waarop dat betrokken is zijn dus niet meer dan iets voorlopigs om de mensen op weg te brengen naar het eigenlijke doel, namelijk de liefde. Augustinus verzekert uitdrukkelijk dat in de voortgaande reiniging van het geloof door de liefde de Schrift steeds meer kan worden gemist.¹⁾

De doorwerking van deze Augustiniaanse conceptie was fataal. De Schrift verloor al meer haar betekenis bij de toeëigening van het heil en fungeerde nog maar alleen aan de rand van het christelijk leven. Ze werd gedegradeerd tot een voorbereidende instantie welke haar rol vervulde aan het begin van de heilsweg. Daar de Schrift als een veelduidig en daarom duister boek werd beschouwd kon men ze bovendien alleen verstaan met behulp van de kerkelijke leeruitspraken. De Schrift was als een ontoegankelijk oerwoud waarin de gelovigen alleen aan de hand van de kerkelijke confessie de weg konden vinden. Er ontstond zo een principieel confessionalisme dat de interpretatie van de Schrift afhankelijk maakte van het oordeel der kerk. De belijdenis der kerk werd niet in het licht der Schrift maar, omgekeerd, de Schrift in het licht der confessie gelezen. De Schrift heerste niet over de kerk, maar omgekeerd, de kerk over de Schrift.

In onlosmakelijk verband met deze ontwikkeling werd de Schrift al meer gedenatureerd tot een wetboek voor het kerkelijke leven. En wel in tweeërlei zin. Ten aanzien van de leer werd ze gehanteerd als een metafysisch document waarin de structuren, de wetmatigheden van het bovennatuurlijke leven gezaghebbend werden beschreven. En ten opzichte van het leven der heiliging vanuit de sacramentele genade werd de Schrift een moraalcode. En dat alles geschiedde terwijl niemand twijfelde aan de inspiratie en het goddelijk gezag der Schrift en, zeker bij Augustinus, de leer nog geheel orthodox was. Maar ten gevolge van de wijze waarop men de Schrift liet functioneren werd de heilsbetekenis en daarom de kritische en reformerende kracht aan de Schrift ontnomen. Waar deze hermeneutische conceptie de geesten beheerste konden geen reformatoren opstaan en kon van een reformatie der kerk geen sprake zijn. Ook niet bij Augustinus.

(Wordt vervolgd)

C.V.

¹⁾ Homo itaque fide, spe et caritate submixus eaque inconcusse retinens, non indiget scripturis nisi ad alios instituendos — **De doctrina christiana**, I.3.9.

Kerkelijk Leven

* * Nieuwe brochure van ds. C. Vonk

In het nummer van 29 mei hebben we een brochure van ds. C. Vonk aangekondigd. „Trouw blijven” was de titel. Ze behelsde een toespraak van ds. Vonk, gehouden op de schiedamse kerkeraadsvergadering van 23 april waarin de schrijver antwoordde op het boos, gesproken en geschreven gerucht, dat, blijkens zijn publikaties over het boek *Leviticus*, nu ook ds. C. Vonk al de belijdenis afviel en aanviel en daarbij ook zijn belofte, gedaan bij het onderschrijven van het ondertekeningsformulier om niets tegen de belij-

denis, mondeling of schriftelijk, te zullen leren, geschonden had.

In „Trouw blijven” heeft ds. Vonk zowel de éne als de andere beschuldiging weerlegd. En eerst aan zijn kerkeraad en daarna aan zijn lezers in en buiten de schiedamse kerk duidelijk gezegd dat, als men nu op zoek was naar afwijking van de belijdenis, men eens aandacht besteden moest aan het rapport — later in boekvorm gepubliceerd — dat op de particuliere synode van Zeeland, Noord-Brabant en Limburg, 1963, gediend had en waarin in feite werd ontkend dat onze Here Jezus Christus tussen zijn sterven en zijn opstanding een dode geweest is. De Heiland zou gedurende die tijd niet een dode geweest zijn, maar hebben voort-geléefd: „Ik vind het droevig, dat zulke leer wordt voorgestaan. Met deze spreek ik uit, dat ik er beslist geen gemeenschap mee wenst te hebben. Zo iets onze Heiland aan te doen, neen, dat mag niet. Ik maak me er geheel vrij van”¹⁾.

* * Ds. J. R. Wiskerke

Ds. Vonk zond deze brochure toe aan ds. J. R. Wiskerke. Begrijpelijk als men weet dat deze de schrijver is van bovengenoemd rapport en dus ook van het boek: „Léven tussen sterven en opstanding”.

Ter kennisname.

En ter overweging.

Ds. Wiskerke echter vatte deze toezending op als een uitnodiging tot een gedachtenwisseling. Maar de bedoeling was primair: „Niet ik, ds. C. Vonk, maar U, ds. J. R. Wiskerke zit in de beklagdenbank”.

Daarvan heeft ds. Wiskerke schijnbaar niets begrepen. Hij begon terug te schrijven. In De Reformatie. Dat was zijn goed recht. Onder één mits. Dat hij nu ingaan zou op het punt in geding. Over hetgeen ds. C. Vonk in zijn geschrift te berde had gebracht. N.l. dat hij met hetgeen hij over de „onsterfelijkheid van de ziel” had geschreven in De Voorzeide Leer I b niet afweek van de belijdenis en hij dus ook 't ondertekeningsformulier niet had geschonden. En ds. Wiskerke had behoren in te gaan op de beschuldiging van Vonk dat hij, ds. Wiskerke, het waarachtig dood geweest zijn van de Here Jezus Christus had ontkend.

Indien ds. Wiskerke dat nu eens gedaan had. Dan had hij ds. Vonk geholpen. En ons allemaal. Alweer onder één mits. Dat hij n.l. zonder een stroom van citaten uit een omgevallen boekenkast en zonder vertoon van geleerdheid, overbodige omhaal van woorden en verhaaltjes over Sint Laurens en zo, maar kort en bondig uit Gods eigen Woord, ons aller Bijbel, had aangetoond: dat ds. Vonk hem ten onrechte beschuldigde op dat bepaalde punt en dat ds. Vonk er niet in was geslaagd duidelijk te maken dat hij noch tegen de léer der belijdenis noch tegen 't ondertekeningsformulier in overtreding was.

Maar dat éne punt waar het nu precies om ging, liet ds. Wiskerke liggen. Daar had hij blijkbaar geen trek in.

* * Nieuwe beschuldigingen

Ds. Wiskerke kwam met andere zaken op de proppen. In hoofdzaak twee. Ds. Vonk had in „Trouw blijven” gezegd dat hij op de belijdenis, precies gezegd, op de catechismus, wel critiek had. En noemde voorbeelden. Een stuk of tien. Waaronder de uitleg, die de catechismus geeft in antwoord 38 van de woorden „Onder Pontius Pilatus”. Maar van al die voorbeelden waarvan Vonk zei: daar is de catechismus niet onberispelijk, zei hij tevens: „Al blijf ik met de catechismus instemmen wat betreft zijn „substantie”, gelijk onze voorouders wel zeiden, er komen dingen in voor die ik niet kan bewonderen”²⁾.

Daar is ds. Wiskerke op afgevlagen. En daar

TE BERDE

De artikelen 210 en volgende van de grondwet geven de procedure aan die gevolgd dient te worden om tot veranderingen van de grondwet zelf te komen. Deze procedure is tamelijk ingewikkeld. Ze bestaat n.l. uit een stelsel van twee beslissingen door de wetgever met een tussentijdse ontbinding van de Staten-Generaal, terwijl het ontwerp dan nog een gekwalificeerde meerderheid van tweederde der uitgebrachte stemmen in beide Kamers van node heeft om tot wet verheven te kunnen worden. Men kan strijden over de vraag of deze procedure niet te moeizaam is, en of de remmen door de wetgever zelf aangebracht om tot wijzigingen in de grondwet te geraken niet wat te sterk zijn aangetrokken, dat er überhaupt een zekere rem moet zijn, lijkt mij onbetwistbaar. Van der Pot schrijft dan ook in zijn bekend handboek over het staatsrecht, dat aan het begrip van een geschreven constitutie de gedachte inhaerent is, dat zij minder gemakkelijk te wijzigen moet zijn dan gewone wetten, omdat zij de hoofdregelen van ons staatsbestel bevat.

De wijsheid die de burgerlijke wetgever in dezen heeft betracht is helaas niet die van ons kerkrecht. Ons kerkrecht kent geen besluiten waarvoor een gekwalificeerde meerderheid nodig is. En dat is toch op zijn minst bevreemdend. Over fundamentele zaken, ons kerkelijk leven betreffende, wordt door kerkelijke vergaderingen beslist op grond van een gewone meerderheid van stemmen.

Wij noemen een paar voorbeelden. Eventuele wijzigingen in de belijdenis, het kerkelijk equivalent van de grondwet, behoeven slechts een eenvoudige meerderheid van stemmen. Besluiten betreffende de uitoefening van de tucht evenzo. Het is inderdaad voorgekomen dat ambtsdragers geschorst en afgezet zijn op grond van een stemverhouding, die een meerderheid van één of twee stemmen aanwees. Een confirmatiestemming biedt in dit soort gevallen ook geen oplossing.

Het komt mij voor, dat besluiten over fundamentele zaken die tot stand komen op grond van een zo'n krappe meerderheid van stemmen strijdig zijn met het evidente rechtsbewustzijn en het evidente geloofsbewustzijn van de gemeente. En dat men b.v. eerst tot schorsing en afzetting mag overgaan, indien de zonden van de persoon in kwestie evident zijn, ligt reeds besloten in de woorden, die de K.O. gebruikt: „openbare grove zonden”, „der kerk schandelijk”, „bij de overheid strafwaardig”, en „voor de wereld eerloos”.

Evengoed als voor veranderingen in de grondwet een meerderheid van tweederde der uitgebrachte stemmen noodzakelijk is, omdat de grondwet de hoofdregelen van ons staatsbestel bevat, evenzeer zou een gekwalificeerde meerderheid voor besluiten die de hoofdregelen van ons kerkelijk bestaan betreffen, aan te bevelen zijn. Zolang het geschreven kerkrecht deze besluitvorming niet kent, ware het te wensen dat de kerkelijke vergaderingen zelfstandig, op eigen gezag, de gewoonte aannemen geen besluiten te nemen over fundamentele zaken dan op grond van een tweederde meerderheid der uitgebrachte stemmen.

De keuze van een tweederde meerderheid is natuurlijk volledig willekeurig; voor mijn part mag men ook drie-kwart of vier-vijfde van de stemmen nemen, mits de evidentie van de aanhangige zaak maar in de stemverhouding tot uitdrukking komt.

Waarmee natuurlijk ook niet gezegd wil zijn, dat de noodzakelijke evidentie van een zaak alleen uitgemaakt zou worden door het al of niet aanwezig zijn van een gekwalificeerde meerderheid.

v. O.

is hij — helaas — ingevlogen. Nog al onvoorzichtig, want de aanhalingstekens om het woord „substantie” hadden hem al moeten waarschuwen. Bovendien de opmerking dat ds. Vonk dit woord ontleende aan het kerkelijk historisch spraakgebruik.

Maar ds. Wiskerke distilleerde uit dat woordje „substantie” de beschuldiging dat ds. Vonk het wel met de substantie of — en nu komt zijn vergissing — de hóófdzaak van de belijdenis eens zou zijn, maar niet met de „bijzaken”. De beschuldiging van De Reformatie werd prompt in het Gezinsblad doorgegeven door br. A. Zijlstra die op ds. Wiskerke afvloog en er ook invloog. Als de beschuldiging juist was, was het erg genoeg. Dan was het hek van de dam. Dan zou Jan en alle man kunnen zeggen: dat zijn hoofd-zaken, dat zijn bij-zaken, aan de eerste ben ik wel, aan de tweede ben ik niet gebonden.

Maar heel de beschuldiging berust op een jammerlijke vergissing. Want ds. Vonk bedoelde dat niet. Maar sprak, gelijk hij reeds in „Trouw blijven” aangaf en in deze brochure bewijst, heel eenvoudig de taal van onze... dordtse vaderen na. En die bedoelden met de „substantie” der belijdenis niet de hoofd-zaak, de hoofd-inhoud van de belijdenis in onderscheiding van bij-zaken, maar heel gewoon de inhoud. En — ook dat toont ds. Vonk aan — als men de inhoud van de belijdenis aanvaardde, de „substantie” zoals men dan zeide, dan was het ook voor die belijdenis getrouwe vaderen niet ongeoorloofd hier en daar critiek op haar te oefenen.

* * De apostolische geloofsbelijdenis

In de eerste brochure had ds. Vonk zo critiek geïfend op de uitleg die de catechismus in antwoord 38 geeft van de woorden: „onder Pontius Pilatus”. Ds. Wiskerke, menende dat deze brochure helemaal tegen hem gericht was en daarom ook zijn antwoord vroeg op heel haar inhoud, maakte daarvan dat ds. Vonk hem „een strijd over het apostolicum” had „opgedrongen”.

Zo iets moet ge proeven.

Want daarmee deed ds. Wiskerke het zich en zijn lezers voorkomen dat ds. Vonk zulke vreselijke dingen geschreven had, dat hij ds. Wiskerke, nu de handschoen wel opnemen MOEST: „opgedrongen”. En die strijd zou dan moeten gaan niet maar over de catechismus, maar over het „apostolicum”, de apostolische geloofsbelijdenis, niet maar over de gereformeerde belijdenis, maar over het algemeen ongetwijfeld christelijk geloof.

Dáárover. Zelfs die apostolische geloofsbelijdenis is bij ds. Vonk niet veilig meer!

De beschuldigingen zijn lang niet mals: ds. Vonk snijdt het hart uit de al oude leer der verzoening. En broeder A. Zijlstra deed er in het Gezinsblad een schepje, wel niet nit eigen voorraad maar uit die van ds. Wiskerke, die hij gewoon napraat, boven op door te verklaren dat ds. Vonk nu óók al ontkent dat Christus aan „Zijn volk volkomen redding gaf”. Je staat gewoon stomverbaasd dat de kerkeraad en de gemeente van Schiedam zo'n man nog op de preekstoel laten. En het mooiste is dat broeder Zijlstra, dat het Gezinsblad heel ons Gereformeerde volk opwekt voor de bekering van ds. Vonk te bidden. De synode die destijds opdracht gaf te bidden voor de bekering van K. Schilder is er niks bij.

* * Onder Pontius Pilatus

Wat is er aan de hand? Wel ds. Vonk had gezegd en geschreven dat de woorden „onder Pontius Pilatus” niet — zoals de catechismus zegt — betekenen dat de Here Jezus dóór deze wereldlijke rechter veroordeeld is en dat wij dáárom straks zullen worden vrijgespro-

ken voor het hemelse gerecht. Dat laatste, dat wij om het lijden van Christus, om die éne offerande aan het kruis, in Gods gericht worden vrijgesproken — hetgeen trouwens op zeer vele andere plaatsen in de catechismus wordt uitgesproken — ontkende ds. Vonk geen ogenblik. Deze „substantie” van de belijdenis laat hij on-aangetast staan. Maar hij ontkende slechts dat die vrijpraak geschiedt omdat de Here dóór Pilatus, zou veroordeeld zijn. Christus heeft ónder = onder de regering, ten tijde van Pontius Pilatus, in die aanwijsbare tijd van de geschiedenis, ècht en werkelijk geleden.

Dat bedoelt volgens hem de apostolische geloofsbelijdenis met de woorden „onder Pontius Pilatus”. Niet dat ds. Vonk dat nou op zichzelf zo'n belangrijke kwestie acht. Maar hij noemde het slechts als vóórbeeld om te bewijzen dat men de „substantie”, de inhoud van de belijdenis van harte aanvaardend, toch wel critiek hebben kan op verbanden als in antwoord 38 worden gelegd. Hij wou alleen maar zeggen: daarvoor moet nu niemand mij het mes op de keel zetten”).

Maar ds. Wiskerke zèt hem het mes op de keel.

Br. Zijlstra ook.

Ds. Vonk snijdt het hart uit de genadeleer.

En maar bidden voor zijn bekering.

Net als destijds de synodalen voor Schilder.

Maar ik zeg met de door Vonk (blz. 23) aangehaalde Holwerda: bij zulke gebeden houd ik de ogen open en de handen in de zak.

Vonk heeft in deze brochure de wijldropige eindeloze artikelen van Wiskerke als spinrag vaneen gescheurd.

* * Gravamen. Waar?

Ds. Vonk gaat in deze brochure ook nog in op een andere kwestie. N.l. deze: als een dienaar des Woords nu eens ècht tegen de „substantie” van de belijdenis bezwaar heeft moet hij dan zijn bedenken indienen bij de kerkeraad of bij de classis of bij de (part.) synode? Er zijn er, die op grond van het ondertekeningformulier menen: èn bij de kerkeraad èn bij de classis èn bij de synode. Zo staat het ook in het ondertekeningformulier: „de kerkeraad, classisende synode”. Eén keer. En een andere keer: „de kerkeraad, classis, of synode”. Maar, dat toont ds. Vonk met de stukken aan, dat betekent beide keren: bij de kerkeraad óf de classis óf de synode.

De bezwaarde mag kiezen. Want èn, werd in die dagen verstaan als óf, gelijk ds. Vonk met de stukken aantoot. Dr. H. H. Kuyper, door hem aangehaald, alsmede dr. H. Bouwman, hebben dat aldus gesteld: dat én is hier niet conjunctim bedoeld, niet: zowel de kerkeraad als de classis als de synode, maar óf de kerkeraad óf de classis óf de synode. Een predikant heeft dus de vrije keus. En het is volkomen correct! wanneer de kerkenordening ed. Jansen en Pol, Wageningen 1934, in de tekst van het ondertekeningformulier tweemaal heeft: „kerkeraad, classis óf synode”.

Wanneer ik daar nu eens even een toepassing bij mag maken: ge kunt zien hoe correct ds. Vonk gehandeld heeft door met zijn kerkeraad te spreken. Hij had geen bezwaar tegen de „substantie”, de inhoud van de catechismus. Reeds daarom kan niemand hem betichten van schending van zijn schriftelijk gedane belofte. Maar ook al had hij dat wel gehad dan nog had hij door zijn zaak voor te leggen aan de kerkeraad aan zijn belofte voldaan. Zoals ook ds. Telder deed.

En ds. Vonk toont voorts aan dat b.v. zijn bezwaar tegen antwoord 38 niet, als bezwaar tegen de „substantie” der belijdenis, als bedenken tegen de stukken der leer, van hem zulk een „gravamen” vereiste.

Als iemand daar anders over denkt dan

BETALING ABONNEMENTSGELDEN

1 oktober begint het 2e halfjaar van de 8e jaargang van OPBOUW. We verzoeken onze abonnees die per halfjaar betalen f 5.— te willen overmaken op onze postrekening 233117 t.n.v. Drukkerij Steenberg te Zeist, met bijvermelding voor OPBOUW.

Dit bespaart U hoge incassokosten en ons veel extra werk.

De administratie

ontzenuwe hij het betoog van ds. Vonk. Maar zonder in de krant te zetten dat hij niet een doodgewone EERLIJKE man is, en geen EEDBREKER.

Dat moet nou maar eens afgelopen zijn.

Want dat is nou zonde.

Zeker van mensen die zich als DE verdedigers van de belijdenis opwerpen. Ze moeten dan maar eens beginnen met zich aan de „substantie” van de catechismus te Houden:

Dat ik tegen niemand vals getuigenis

geve,

niemands woorden verdraaije.....

... en ook mijns naasten eer en goed

gerucht

naar mijn vermogen voorsta en bevordere.

* * Het moet nu maar eens uit zijn

En nu moet het maar eens uit wezen dat in onze vrijgemaakte pers de roddel over dienaren des Woords doorgaat. Ze zijn na dit geschrift van ds. Vonk niet meer te verontschuldigen. De beginners niet. En de napraters niet. De beschuldigingen zijn niet van de lucht. Aanval op, afwijking van de belijdenis. Eedbreuk. Het hart uit de „aloude” verzoeningsleer snijden. In strijd niet maar met de catechismus maar met de apostolische geloofsbelijdenis.

Publiek, in de krant, wordt het kerkvolk maar opgewekt om voor de bekering van die of gene te bidden. En zo op deze o, zo vrome manier wordt onder ons de atmosfeer vergiftigd. Worden de mensen opgewekt om met een bandrecorder de preken op te nemen als bewijsstukken voor eventuele aanklachten. Je bent gewoon vogelvrij. „Met band en plaat voor U paraat”. Gegarandeerd: als er op mijn kansel met die bedoeling een microfoontje gelegd wordt kiep ik het er subiet af. Is het te begrijpen dat Vonk ergens — blz. 29 — schrijft: „Ik lijk de Hervormde professor Smits wel, die immers van Jezus' lijden en sterven de vreselijke woorden sprak: „Geef mijn portie maar aan Fikkie”.

Vonk heeft deze keer geen blad voor de mond genomen. En bijzonder ds. Wiskerke eens op z'n nummer gezet. Hard. Maar volkomen verdiend. Vonk was door hem en door napraters getèrgd. En het is iemands goedrecht en zijn christenplicht zich tegen zo zware en wankele beschuldigingen te verdedigen.

We eindigen met de bede dat ds. Wiskerke nu eens — bij alle verschil van mening — ronduit zegt: IK BEN MIS GEWEEST.

* * Tolle, lege

Neem en lees.

Deze vréédzame, vrede stichtende brochure.

Ze is voor f 1,35 verkrijgbaar bij A. de Blois door overschrijving op giro 534103 te Schiedam.

G. Visee

1) Trouw blijven, blz. 27

2) Trouw blijven, blz. 3

3) Trouw blijven, blz. 24

De kerk en de anti-honger-actie

III (slot)

Na hetgeen we geschreven hebben vragen we nu nog aandacht voor een antwoord op de vraag hoe men in de kringen van de novib over de „kerken” denkt en spreekt. We eindigden de vorige keer met deze vraag. En we waren tot het stellen van deze vraag gekomen door dat dr. J. G. Knol in „Lucerna” als zijn mening heeft uitgesproken dat er ruime mogelijkheden zijn voor de „kerken” in het geheel van de internationale hulpverlening aan de ontwikkelingsgebieden. De „kerken” zouden in het kader van nationale betrekkingen kunnen komen tot een „geestelijke beïnvloeding”.

In „Onze Wereld”, 1962, 1) komt een bijdrage voor van de toenmalige vice-voorzitter van de novib, prof. dr. ir. E. de Vries over de kerken en de anti-honger-actie. Dit artikel is zeer oriënterend over deze actie zelve en over de medewerking van de kerken zoals hij deze ziet en voorzover deze medewerking gerealiseerd is.

Wat is de anti-Honger-actie?

Prof. De Vries schrijft:

„De anti-honger-actie werd, zoals bekend, door de Algemene Conferentie van de Fao 2) in november 1959, op voorstel van dr. B. N. Sen, de directeur-generaal van die organisatie, met algemene stemmen aanvaard. De Wereldraad van Kerken, het Vaticaan (de Heilige Stoel heeft een permanente vertegenwoordiger bij de Fao) en ongeveer 15 christelijke wereldfederaties waren daarbij vertegenwoordigd en zegden namens hun lastgevers volledige steun toe bij deze actie. Tijdens een ontvangst bij Paus Johannes XXIII verklaarde deze dat hij zeer verheugd was over de steun van de gehele christenheid aan deze actie. Volledigheidshalve moet ik hieraan toevoegen dat in een later stadium ook door de All Islamic Council volledige medewerking aan de anti-honger-actie werd toegezegd”.

De organisatie van de medewerking der kerken

We citeren weer:

„Organisatorisch is deze medewerking allereerst vastgelegd in deelname aan een adviescommissie van 15 leden, die in haar totaliteit de gezamenlijke geïnteresseerde „niet-gouvernementele organisaties” vertegenwoordigen (ongeveer tachtig in getal). In deze commissie zijn benoemd Mgr. Carlo Bayer namens de Internationale Katholieke Caritas, prof. El Araby namens de All Islamic Council en ondergetekende namens de Commissie voor Internationale Zaken van de Wereldraad van Kerken. Naast de boerenorganisaties (Ifap), de boerenvrouwen (Associated Country Women of the World), de jeugdorganisaties (World Association of Youth), de internationale onderwijzers- en lerarenfederaties, de wereldveteranenorganisatie³⁾ en dergelijke, zijn dus drie specifiek religieuze vertegenwoordigers in deze adviescommissie opgenomen”.

Opmerkingen onzerzijds hierbij

Wij merken op dat de medewerking met de anti-honger-actie zoals deze door de Algemene Conferentie van de Fao (dat is de Voedsel- en Landbouworganisatie van de Ver. Naties) is ingezet, **organisatorisch** bestaat in het zittingnemen van een vertegenwoordiger der kerken in een adviescommissie van 15 leden.

Voor de „kerken”, zoals deze religieuze gemeenschappen hier worden genoemd (zie de kritiek welke we in het vorig artikel op deze

naamgeving uitbrachten) hebben drie heren zitting in deze adviescommissie. Dit zijn een monseigneur die de internationale r.k. Ver. Caritas vertegenwoordigt, een Arabier, die Islamitische religieuze wereld moet vertegenwoordigen, en een nederlander, prof. dr. ir. E. de Vries, die niet de Nederlandse kerken maar een commissie van de Wereldraad van Kerken vertegenwoordigt.

Gesteld nu eens dat bijvoorbeeld onze Gereformeerde Kerken in Nederland aan deze anti-honger-actie zouden willen medewerken, dan zou die medewerking **organisatorisch** alleen maar kunnen plaats vinden doordat onze kerken lid werden van de Wereldraad van Kerken. Via ons lidmaatschap van de Wereldraad zouden we dan in de persoon van prof. E. de Vries een vertegenwoordiger hebben in deze adviescommissie. Natuurlijk is dit gestelde voorbeeld irreal. Onze kerken zijn geen lid van de Wereldraad. En er is geen sprake van dat zij er toe neigen. Er zijn zoveel bezwaren tegen zulk een lidmaatschap dat wij er in dit verband niet aan denken om daarop in te gaan. We volstaan met deze uitspraak.

Men ziet hier de vraag beantwoord die wij in de aanvang stelden. de vraag hoe men in de kringen van de novib over de „kerken” denkt en spreekt. Men verstaat er onder, en dat geheel in overeenstemming met de manier van spreken in de Ver. Naties, alle mogelijke religieuze gemeenschappen, zelfs uitgesproken niet-christelijke religieuze gemeenschappen als de Islamitische Raad. Reeds om deze reden, naast hetgeen we in ons vorig artikel noemden, zouden onze kerken er niet aan kunnen denken mede te werken. Immers we zouden onze eer wegwerpen. Onze eer is dat wij kerk van Christus willen zijn. Gemeente door Hem geroepen uit de duisternis van deze wereld tot Zijn wonderbaar licht.

En we moeten zelfs de schijn vermijden alsof we een soort religieuze gemeenschap zouden zijn naast andere. We moeten de belijdenis van de Christus, de Zoon van de levende God hoog houden. De belijdenis dat er maar één Verlosser is voor de wereld, maar één geloof, maar één Waarheid voor de hele wereld, maar één weg ten leven voor zondaars als wij zijn. Zodra we naast de anderen gaan zitten als religieuze gemeenschap geven we het absolute van het evangelie, al is het onbedoeld, prijs.

Werkzaamheden

Prof. De Vries vertelt daarover het volgende:

„Tot nu toe is tweemaal een conferentie belegd waar alle internationale niet-gouvernementele organisaties vertegenwoordigd waren. Op deze conferenties hebben zij aan hun nationale afdelingen met klem gevraagd en op zich genomen dat dóór te geven, de nationale actiecomité's in ieder land waar dat mogelijk is, te steunen en zo nodig mee te helpen aan het vormen van nationale actiecomité's.

Hieraan is dus unaniem medegewerkt door ongeveer 30 Rooms-Katholieke en Protestantse (oecumenische) wereldorganisaties. Zoals dit door Mgr. Ligutti, de vertegenwoordiger van het Vaticaan bij de Fao, werd uitgedrukt (en door prof. El Araby met instemming herhaald): „de antihonger-actie is een sociaal-economische actie, waaraan een ieder behoort mee te helpen, en een ieder geholpen moet kunnen worden, ongeacht godsdienst of kerkelijke gezindheid. De Heilige Vader ziet dit dus niet als een hulpmiddel bij of een uitvloeisel van missionarisatie. Daarom moeten wij zonder enig voorbehoud meedoen met een ieder, ongeacht godsdienst die activiteiten

Inhoud „Opbouw”

En hij geloofde in den Heere	C.V.
De „Schooldag”	C.V.
Over de hermeneutische grondconceptie van de reformatie	C.V.
Kerkelijk Leven	G.V.
Te Berde	v.O.
De kerk en de anti-hongeractie	J.M.
Aantekeningen bij de kerkenordering	K.D.
Persschouw	
Kerknieuws	

ontplooit op het gebied van de anti-honger-actie”.

Deze ongekwalificeerde steun is later ook door de Paus tot uitdrukking gebracht in een boodschap aan de Fao, en in de encycliek „Mater et Magistra”. De Wereldraad van Kerken heeft een gelijksoortig standpunt ingenomen”.

Opmerking onzerzijds

Uit de wijze van medewerken zoals deze door Mgr. Ligutti, door de Arabische professor en door prof. De Vries wordt omschreven als „ongekwalificeerde” steun blijkt ten overvloede, naar ons voorkomt dat de „kerken” medewerken aan een actie welke helemaal niet „kerkelijk” is. Het principe voor de werkzaamheden van kerkelijke vergaderingen zoals dit in artikel 30 van de K.O. wordt omschreven wijst hier een weg die uitnemender is⁴⁾. Mgr. Ligutti heeft het karakter van deze anti-honger-actie omschreven als sociaal-economisch werk. Het is wel duidelijk dat op reformatorisch standpunt de kerk als kerk zich niet dient in te laten met sociaal-economisch werk, evenmin als de kerk als kerk zich met politieke arbeid dient in te laten of met pedagogische of wetenschappelijke arbeid. Dat Rome dit wel doet, behoeft ons niet te verwonderen. Bij Rome heerst de kerk eigenlijk over het ganse brede leven en bemoeit de kerk het ganse leven. Naar reformatorisch belijden heerst wel de Christus over het hele brede leven, maar de kerk niet. De kerk als organisatorische gemeenschap met haar ambten en bedieningen heeft een begrensde taak. Eén taak: de bediening van het evangelie van het koninkrijk der hemelen. Men vergelijk in dit verband de formulieren voor de bevestiging van de ambtsdragers en men denke aan het eerder genoemde artikel 30 van de K.O.

Slotopmerking

Bij het einde van onze artikelen willen we herhalen wat we schreven bij het begin van het eerste artikel. Dat is dit, dat we dit schreven om aandacht te vragen voor deze dingen. Niet dat wij met onze korte artikelen dit onderwerp hebben uitgeput. Het lijkt er niet op. Wij vroegen slechts aandacht voor één facet van de anti-honger-actie in het kader van de internationale ontwikkelingshulp. Voor het facet van de kerk, de kerk als georganiseerd samenlevingsverband van de christenen. Er zijn veel meer facetten aan deze zaak. We zullen goed doen deze zaak onder de ogen te zien.

J. Meester

¹⁾ Nummer 5 van de Zesde Jaarg. blz. 3 v.v.

²⁾ Fao dat is Food and Agricultural Organization, daarmee wordt de Voedsel- en Landbouworganisatie uitgaande van de Ver. Naties aangeduid.

³⁾ Organisatie van oud-soldaten uit de laatste wereldoorlog.

⁴⁾ Zie ons 2e artikel.

Aantekeningen bij de kerkenordening

IV

De Emeritus

We kunnen allen de emeritus-predikant. Voorzover ik weet heeft elke kerkformatie haar emeritus-predikanten. Het zijn predikanten in ruste. In art 13 van de kerkenordening wordt van de emeriti-predikanten gesproken al wordt daar de naam emeritus niet gebruikt. Art. 13 zegt dit:

„Zo het geschiedt dat enige dienaars door ouderdom, ziekte of anderszins onbekwaam worden tot uitoefening van hun dienst, zo zullen zij nochtans desniettemin de ere en de naam van een dienaar behouden en van de kerk die zij gediend hebben eerlijk in hun nooddrift — gelijk ook de weduwen en wezen der dienaren in het gemeen — verzorgd worden”.

Door ouderdom, ziekte of anderszins kan een predikant onbekwaam worden om zijn werk te doen. Men had in de zestiende eeuw geen gedachte van het snelverkeer van onze dagen met de ongelukken waardoor een mens voor zijn leven invalide kan worden. Maar al had men daar geen gedachte van, men heeft er wel plaats voor open gehouden door te spreken van „of anderszins”.

Een predikant wordt behalve tengevolge van ziekte of ongeval emeritus door ouderdom. Zo het geschiedt dat een dienaar door ouderdom onbekwaam wordt tot uitoefening van zijn dienst, dan wordt hij emeritus. Andere mensen gaan in zulke gevallen met pensioen, een predikant wordt emeritus, maar dat is een verschil van naam, de zaak is dezelfde: dominee gaat met pensioen.

Ik weet niet wanneer de naam emeritus in gebruik is gekomen voor een predikant in ruste, ik weet wel dat die naam naar de oorspronkelijke betekenis van het woord zeer gepast is voor een predikant die door ouderdom onbekwaam is geworden tot het uitoefenen van zijn dienst. Het woord emeritus ziet er deftig uit maar de eerste betekenis ervan wordt goed weergegeven door het goede en duidelijke Nederlandse woord opgebruikt. Dat klinkt minder deftig. De Romeinen, wier taal het Latijn is geweest, zeiden van een oude veteraan die niet meer mee kon uitrukken in de strijd: emeritus, hij kan niet meer. Ze gaven hem het woord emeritus niet als een eretitel, ze wisten wat ze zeiden: hij kan niet meer. Ze zeiden het ook van een oud paard dat op was: emeritus, opgebruikt, er is niets meer uit te halen.

Predikanten maken een uitzondering doordat ze emeritus worden genoemd, wat deftig klinkt maar wat in het Nederlands vertaald cru gezegd is; mensen uit andere beroepen worden als ze in ruste zijn gegaan gepensioneerd genoemd. Maar dat is een uitzondering wat de naam betreft, voor het overige volgen de predikanten de regel die voor alle beroepen geldt: men houdt zijn plaats in de maatschappij zolang men kan.

Hoe lang kan het? Dat is niet nauwkeurig aan te geven met een regel die voor allen geldt. In de maatschappij is het regel dat vijfenzestigjarige leeftijd pensioengerechtigde leeftijd is. Naar ik meen is dat met predikanten in de Ned. Hervormde Kerk ook het geval. In onze kerken is het regel dat als een predikant zeventig jaar is geworden die leeftijd alleen voldoende reden is om emeritaat aan te vragen, of hij nog kras is of niet. Een wet is dat niet. De predikant en zijn gemeente kunnen dat samen zelf regelen. In het algemeen is het zo dat als 'n predikant 70 jaar is het het beste is dat hij maar ophoudt. Hij moet ophouden als het nog goed gaat, vóór de gemeente begint te verlangen naar het einde van zijn dienst. De omstandigheden zijn verschillend. De ene predikant is de andere niet

en de ene gemeente is ook de andere niet. Als er tekort aan predikanten is en de zeventigjarige het werk nog aan kan is er niets tegen dat hij nog wat doorgaat; als er jonge mannen staan te wachten op een plaats, doet hij wijs met plaats te maken. 't Behoeft niet altijd zover te komen dat hij opgebruikt is en de naam van emeritus naar de oorspronkelijke betekenis ervoor ten volle voor hem past.

Art. 13 zegt dat de emeritus-predikant van de kerk die hij gediend heeft eerlijk in zijn nooddrift verzorgd zal worden. We behoeven hier niet te vragen of de kerkenordening een wet is of geen wet, of men zich eraan houden moet of ervan afwijken mag want elke predikant heeft dat in zijn beroepsbrief staan en wat in de beroepsbrief staat is een accoord dat geen van beide partijen eenzijdig mag breken. 't Is niet best als bij de emeritering de beroepsbrief voor de dag moet komen, maar gezien de zwakheid van de mensen is het toch wel goed dat er tevoren bindende afspraken worden gemaakt. En niemand kan het onredelijk vinden dat een predikant die voor de gemeente zijn krachten heeft opgebruikt, ook door de gemeente wordt onderhouden als hij niet meer kan. Eerlijk, zegt de kerkenordening, d.i. naar behoren, gepast, met liefde, niet zo dat de oude man de gedachte moet krijgen dat men op zijn dood zit te wachten.

Een predikant wordt emeritus-predikant wanneer hij door ouderdom niet meer kan, maar een ouderling wordt geen emeritus-ouderling wanneer hij door ouderdom niet meer kan en een diaken wordt in zulk een geval geen emeritus-diaken. Gewoonlijk worden ouderlingen en diakenen voor een beperkt aantal jaren gekozen en treden ze af wanneer ze hun diensttijd vervuld hebben. Maar het is ook wel eens voorgekomen dat een broeder in een gemeente vele jaren in het ambt stond, vooral in het ambt van ouderling, zolang tot hij van ouderdom niet meer kan. Hij was dan wel telkens in zijn ambtsbediening afhankelijk van de uitslag van de periodieke verkiezing maar het was toch zo dat hij in het ambt van ouderling de gemeente diende tot zijn krachten hem begaven. Dan trad hij af maar werd geen emeritus verklaard. Er is wel eens op een classicale vergadering gevraagd of men althans in zo'n geval van langdurige dienst zo'n bejaarde broeder geen emeritus-ouderling kon maken. Het antwoord van de classicale vergadering was afwijzend. Onze kerken kennen geen emeriti-ouderlingen of emeriti-diakenen, wel emeriti-predikanten.

Waarom wel emeriti-predikanten en geen emeriti-ouderlingen en emeriti-diakenen?

Omdat predikant-zijn niet alleen een ambt is maar ook een beroep. Ouderling-zijn is een ambt, geen beroep; diaken-zijn is een ambt, geen beroep. Ouderlingen hebben naast hun ambt een beroep en in dat beroep een bron van inkomsten voor hun levensonderhoud. Maar een predikant heeft naast zijn ambt geen beroep als bron voor zijn levensonderhoud. Zijn ambt is zijn beroep, hij moet van de dienst in het Evangelie leven. In verband daarmee wordt een predikant niet als de ouderlingen en de diakenen voor een bepaald aantal jaren in zijn ambt gesteld maar voor heel zijn leven.

Als hij met emeritaat gaat kan hij zijn werk niet meer doen maar zijn leven is nog niet uit. Wat zijn burgerlijke staat betreft is hij als hij met emeritaat is gegaan een oud-predikant zoals een gepensioneerd onderwijzer een oud-onderwijzer is en een gepensioneerd ambtenaar een oud-ambtenaar. Een oud-predikant zal „de ere en de naam eens dienaars behouden”, zegt de kerkenordening in artikel 13. Men kan daar een kwestie van maken en vragen of de kerkenordening dat met recht zegt en of daardoor in de kerk des He-

ren het ene ambt niet ver boven de andere twee ambten verheven wordt. Maar laten we de zaak niet ingewikkeld maken als ze eenvoudig is en het liever aan de wellevendheid van het publiek overlaten of het in dit opzicht de kerkenordening wil uitvoeren en een oud-predikant wil eren als dienaar van het Evangelie en hem dominee wil blijven noemen en het hem niet kwalijk wil nemen als hij voortgaat met Ds. voor zijn naam te zetten. Hij is in het afgaan, 't zal gauw genoeg uit zijn.

Maar heel anders staat de zaak wanneer men jonge mannen, in de volle kracht van hun leven en die nog eens echt met hun levenswerk zullen beginnen, als men die voor emeritus verklaart en men zulke jonge mannen de ere en de naam van een dienaar des Woords laat houden terwijl ze het niet zijn. En dat heeft men veelvuldig gedaan. Men heeft dat gedaan niet naar art. 13 van de kerkenordening maar naar analogie van dat artikel.

Wat is analogie?

Het woordenboek zegt dat het is overeenkomst, overeenstemming. In de taal komen analogieën veel voor, ook vaak grappige. Mijn woordenboek geeft van zulke grappige analogieën een paar voorbeelden: Een kleuter zegt: loopte naar analogie van stapte. We hebben stuiven, stoof, gestoven en naar analogie daarvan kan men wel eens horen fuiven, foof, gefoven in plaats van fuiven, fuifde, gefuifd. Zulke analogieën vind ik niet erg. Naar analogie van liggen — lag hoort men in sommige streken van ons land leggen - lag - gelegen, en niet alleen bij kleuters. Dat vind ik niet erg. Ik heb van een onderwijzeres wel eens gehoord: „Ik heb de boekjes in de kast gelegen”. De juffrouw sprak naar analogie. Ik hoor het zelfs wel graag wanneer iemand na de dienst zegt: „Dominee lag ons dat mooi uit”. Een man in de kracht van zijn leven naar analogie van een afgeleefde dienaar des Woords emeritus, dat is opgebruikt, te noemen zou grappig zijn indien grapjes daar te pas zouden komen. Maar daar komen geen grapjes te pas, het is knoeien met de kerkenordening. Een dienaar des Woords die nog in de kracht van zijn leven is en nog vele jaren predikant zou kunnen zijn maar zijn ontslag neemt om wat anders aan te vatten, legt zijn ambt neer en moet de gevolgen daarvan dragen. Hij is predikant geweest maar is het niet meer en moet zich ook niet zo noemen. De een wordt hoogleraar in de theologie en gaat de wetenschap beoefenen, een ander wordt directeur van een kerkelijk bureau, een derde wordt weer wat anders, maar het is alles heel iets anders dan herder en leraar van een gemeente te zijn. Het is alles overgaan tot een andere staat des levens.

Van het overgaan tot een andere staat des levens spreekt art. 12 van de kerkenordening. Daar staat:

„Dewijl een dienaar des Woords, eens wettelijk als boven (d.i. naar art. 10 en 11) beroepen zijnde, zijn leven lang aan de kerkdienst verbonden is, zo zal hem niet geoorloofd zijn zich tot een andere staat des levens te begeven tenzij om grote en gewichtige oorzaken, waarvan de classis kennis nemen en oordelen zal, welk oordeel de classis niet zal uitspreken zonder kennis en approbatus van de deputaten der particuliere synode”.

Welke die grote en gewichtige oorzaken zijn wordt niet gezegd. Mij dunkt dat een benoeming tot hoogleraar in de theologie, waaraan van zelf sprekend opleiding van predikanten voor de kerken verbonden is, wel zulk een grote en gewichtige oorzaak is om ontslag als predikant te nemen en over te gaan tot een andere staat des levens. Dat wordt dan ook algemeen als zo'n grote en gewichtige oorzaak erkend, maar vreemd genoeg erkent men niet dat iemand die van predikant hoogleraar wordt tot een andere staat des levens overgaat. Men doet het voorkomen alsof hij predi-

kant blijft. En omdat men toch ook nog weer vast wil houden aan art. 7 van de kerkenordening waar wordt gezegd dat een predikant in een bepaalde plaats gesteld moet worden, laat men hem voor de vorm een band houden met de kerk die hij het laatst heeft gediend. De kerkenordening spreekt van het ambt van doctoren of professoren. Ten onrechte, in de Schrift vinden we zulk een ambt niet. Maar de kerkenordening zegt daarmee toch wel dat een hoogleraar in de theologie niet staat in het ambt van dienaar des Woords. Waarom moet hij dan blijven wat hij niet meer is? In de wet op het hoger onderwijs staat (hoofd stuk III § 4 art. 86): „Eervol ontslagen hoogleraren behouden de titel van hoogleraar”. Als iemand een paar jaar hoogleraar is geweest en hij neemt ontslag om wat anders aan te vatten, dan kan hij heel zijn verder leven geuren met de titel van professor. Er zijn er die het doen. Dat is 's mensen ijdelheid door de wet gewettigd. En dat nog wel door de wet op het hoger onderwijs terwijl het hoger onderwijs meer dan enig ander onderwijs de mens moet leren hoe weinig hij weet en hoeveel hij weten moest en hem daardoor bescheiden en nederig moest maken. Dat geval met die hoogleraren die wat anders aanvatten maar de ere en de naam van hoogleraren houden en dat geval met die predikanten die wat anders aanvatten maar de ere en de naam van een dienaar des Woords behouden zijn analoge gevallen. Ik weet niet wie de primeur ervan heeft, de staat of de kerk. De staat heeft het wettelijk vastgesteld, in de kerken is het gewettigd door het gebruik. Maar mij dunkt dat hier ook van gezegd kan worden: „Alzo zal het onder u niet zijn”.

Een man in de kracht van zijn leven emeritus noemen zou grappig zijn indien het een

zaak betrof waarbij men grapjes kan maken maar dat is hier niet het geval. Sommigen schijnen het ongerijmde van het geval te hebben ingezien, maar ze willen evengoed alles houden. De mensen zijn vindingrijk. Ze hebben de „predikanten met bijzondere opdrachten” uitgevonden. De bijzondere opdrachten moeten dan in verband staan met de prediking van het Evangelie.

Daar wordt een ruim veld geopend want wat staat er al niet met de prediking van het Evangelie in verband of kan met enige goede wil ermee in verband gebracht worden. Ik wil de broeders die op dat ruime veld hun werk doen niets minder ere geven dan aan de predikanten en acht hun naam niets minder groot, maar wat zij doen heeft met het ambt van herder en leraar niets te maken. Het lijkt wel op Rome dat zijn priesters overal gebruiken kan.

Rome zegt dat de priesterwijding onuitwisbaar is. De wijding tot priester maakt van een mens een mens van een andere orde volgens Rome, en uit die andere orde is hij nooit weer vandaan te halen. En al zegt men het niet met zoveel woorden, men ziet die andere orde toch als een hogere orde. Een mens wordt door de wijding tot priester een mens van een hogere orde. Dat is bijgeloof en afgoderij met het ambt. Laten wij ons wachten voor bijgeloof en voor afgoderij met het ambt. Meent een herder en leraar dat de Here der kerk van hem de herdersstaf terugvraagt en hem roept tot andere arbeid, laat hij dan aan de Heere die hem geroepen en gezonden heeft de herdersstaf teruggeven. Maar laat hij dat dan royaal doen en niet de schijn aannemen alsof hij nog altijd herder en leraar van de gemeente is.

K. Doornbos

PERSSCHOUW

Nog eens artikel 28 Ned. Gel. Bel.

Onlangs namen we in deze rubriek een artikel over van ds Schoep handelend over art. 28 van de Ned. Gel. Bel. Op wat hij daarin schreef kwam een reactie los uit zijn gemeente. Hij nam die op in de Kerkbode van de Geref. Kerk van Amstelveen. Bovendien schreef hij er een antwoord op. Ik geef beide stukken hier door. Ze zullen onze lezers zonder twijfel interesseren.

Hier is eerst de reactie. Ze had tot titel „Af noch toe doen”.

Aan het eind van de wereldgeschiedenis zal Jezus Christus de wereld oordelen. Scherp zal dan de tegenstelling zijn tussen gelovigen en ongelovigen. Zolang we echter nog leven tussen pinksteren en wederkomst zullen de gelovigen grote zwakte tonen en zullen ongelovigen zich nog naar Christus noemen. Ongelovigen zullen lid van de kerk zijn en gelovigen zullen zich niet bij de kerk voegen. Het zwart-wit schema is er nog niet.

Men kan wel een zwart-wit schema maken. Ds Schoep doet dit in zijn artikelen in de kerkbode en wel in de nummers 11 en 12 van dit jaar. In deze artikelen wordt gesproken over art. 28 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis. Hierin wordt „niet van de Kerk” (art. 28) geplaatst tegenover „van de Kerk” (art. 29). Door de wijze waarop dit geschiedt ontstaat er een felle tegenstelling, die echter in strijd is met de werkelijkheid en de bedoeling van art. 28. Want slechts een gedeelte van de artikelen wordt tegenover elkaar geplaatst. Hoewel de woorden uit art. 29: „Alzo nochtans niet, alsof er nog geen grote zwakte in hen zij;” worden genoemd, wordt er verder in dit artikel geen rekening mee gehouden.

Met deze zin uit art. 29 wordt aangetoond, dat de Christenen die leven in de „tijd”, in hun levenspraktijk niet altijd streng te scheiden zijn van de „openbare niet-Christenen”. Ondanks dat zij er tegen strijden, zullen zij in zonde vallen. Bovendien wordt in het begin van art. 29 er over gesproken, dat het nodig is ijverig en met grote nauwkeurigheid te onderscheiden welke de ware Kerk zij, en dit zou bij een zwart-wit schema, welke nu reeds zou bestaan, niet nodig zijn. Bovendien hebben wij niet tot taak een scheiding aan te brengen tussen gelovigen en ongelovigen en we missen de bevoegdheid om

te oordelen. Het is voldoende als we ons houden aan de regel: „alle degenen, die zich van haar (van de Kerk) afscheiden of niet daarbij voegen, die doen tegen de ordinantie Gods”. De Nederlandse Geloofsbelijdenis oordeelt niet, zij constateert een feit. Zo ook de apostel Johannes in zijn brief; „Wie zegt: ik ken Hem en zijn geboden niet bewaart, is een leugenaar en in dien is de waarheid niet”. Ds Schoep zegt met de confessie, dat iemand die zich „niet afscheidt” of zich „niet bijvoegt” zondigt. Hij zegt het met deze woorden: „Wie let op de schriftuurlijke bescheidenheid van art. 28 in haar oordeel over de „individualisten” onder de gelovigen, ontvangt van hieruit nu ook de ruimte om nog te hopen op genade voor zulke wetsovertreders.”

De confessie was schriftuurlijk bescheiden door alleen als feit te stellen, dat het tegen de ordinantie Gods was en niet verder te gaan. Ds Schoep gaat echter in een andere uitspraak verder dan de Schrift en verder dan de confessie. Luistert U maar: „Het niet toekomen aan de daad der afscheiding en toevoeging ontnemt hem niet het ware geloof als het merkteken van de Christen.” Schrift en confessie spraken geen oordeel uit, doch hier horen we, dat het ingaan tegen de Wet Gods, niet wil zeggen, dat het ware geloof dan ontnomen wordt. Dit is het uitspreken van een oordeel. Het is geen veroordeling. Eerder een zaligspreking. De confessie onthoudt zich van oordelen. De confessie veroordeelt hier niet en spreekt hier niet zalig. Men zegt meer dan in de confessie staat, als men zegt, dat men „van de Kerk” kan zijn, hoewel niet staande in de „gemeenschap der Kerk”. Het doet ons denken aan het voorbeeld waarmee het begin van deze artikelen in de kerkbode werd geïllustreerd. Dat voorbeeld van die militair. Deze militair had het leger verlaten, maar toch „krachtens conscriptie en militaire uniform was hij: „van het leger” ofschoon hij naar gedrag en houding zich niet ophield „in de gemeenschap van het leger”, aldus Ds Schoep. Ziet U wel, een gelovige kan „van de Kerk” zijn, hoewel hij op zichzelf staat, zo zou men kunnen uitroepen. Als... als... dit voorbeeld zou kloppen met de confessie. En dat doet het niet. Het geeft wel de gedachtengang weer van Ds Schoep. Een militair is geen persoon die op zichzelf staat. Hij staat reeds ingeschreven bij het leger, anders was hij geen militair. Hij heeft zich reeds bij het leger gevoegd. Anders staat het met de gelovige van art. 28, want die moet zich nog voegen bij de Kerk. Daarom kunnen wij deze militair niet gebruiken als voorbeeld voor een verduidelijking van het „op eigen persoon staan” van art. 28 van de N.G.B. Willen we een voorbeeld nemen, dan zou dit

het voorbeeld moeten zijn van een dienstplichtige dit niet doet en in z'n eentje oorlog gaat voeren, dan kunnen we van deze dienstplichtige zeggen, dat hij „van het leger was” ofschoon hij zich niet ophield „in de gemeenschap van het leger”, want dan zeggen we teveel. Hij was nog niet ingeschreven. Van hem zeggen we alleen: Hij doet tegen de ordinantie van het Koninkrijk der Nederlanden. Wij zeggen niet meer maar ook niet minder.

Ds Schoep antwoordde op dit stuk als volgt:

Drieërlei bezwaar brengt br. Brouwer tegen mijn uitleg van art. 28 N.G.B. naar voren. Aangezien m.i. deze bezwaren geen steek houden en zelf geen recht doen aan art. 28, maak ik over elk bezwaar een enkele opmerking.

I. Het is onjuist de felheid van de tegenstelling, die wordt uitgedrukt in de bewoordingen „niet van de kerk” en „van de kerk” af te zwakken met een beroep op het feit, dat degenen, die „van de kerk” zijn, nog grote zwakte kennen. In deze zwakte blijft namelijk zulk één nog een „gelovige”. Hij komt met die zwakte niet over de grens heen, waar hij als „niet van de kerk” d.i. als „ongelovige” dient te worden aangeduid. En om de tegenstelling tussen een ongelovige en een gelovige gaat het hier. En dat is tevens de antithese die de Bijbel stelt. En wel als een absolute antithese in deze zin, dat bij blijvend ongelof zulk één verloren gaat en dat degene, die met al zijn zwakte een gelovige mag blijven, voor eeuwig behouden wordt.

Het is werkelijk binnen deze volstreekte tegenstelling dat art. 28 de eis tot afscheiding laat horen. In deze zin is hier een zwart-wit verhouding. Het feit, dat een Christen en niet-Christen in de levenspraktijk niet altijd streng te onderscheiden zijn, heft de grondtegenstelling niet op. Ik wil hiervoor verwijzen naar de figuur van David, die ook in onze belijdenisschriften genoemd wordt als voorbeeld hoe diep een „gelovige” vallen kan, zonder „van de genade der aanneming en van de staat der rechtvaardigmaking uit te vallen”. Men vergelijk hiervoor de Dordtse leerregels hoofdstuk 5, deel VI. Voorts vergelijkte men ook deel IX, waar het kerklidmaatschap van zulk een door grote zwakte gekenmerkte gelovige wordt vastgehouden. Men kan dus stellen, dat de situatie waarin art. 28 de eis tot afscheiding stelt, niet de situatie geldt, waar men band heeft met gelovigen, die door zwakte in grote zonde vallen. Dan is het nog wel roeping om niet aan die zonde mee te doen, maar is het niet vergezelschappen van deze zondigende gelovige op zijn kwade weg nog niet een afscheiden van hen, die „niet van de kerk zijn”. Vandaar dat het nodig is ijverig en met grote nauwkeurigheid te onderscheiden welke de ware kerk zij. De absolute tegenstelling tussen ware en valse kerk is er. Tussen de synagoge van God en die van Satan. Wat geen kerk is bedekt zich toch valselyk met de naam kerk. Zoals een ongelovige zich naar Christus noemen kan. Maar men ga voorzichtig te werk, opdat men niet waar noeme wat vals is, maar ook opdat men niet vals noeme, wat nog waar is met grote zwakte. Men vergelijk hiervoor maar eens de houding van Paulus tegenover de diverse gemeenten in zijn brieven. Kerken met grote zwakte. En in navolging van Paulus spreekt Calvijn zeer leerzaam over kerken in zwakte. Intussen wisten beiden van de valse kerk. Bij Paulus de Joodse synagoge en bij Calvijn de Pauselijke kerk, als geregeerd door de Antichrist. Men werpe niet tegen dat ik hier nu kenmerken van Christenen hanteer op het terrein van de kerk als vergadering. Men bedenke dat de kerk als vergadering ook door mensen functioneert en in haar optreden ook menselijk dient beoordeeld te worden en dus met in rekeningbrenging van haar zwakheden.

II. Wij hebben zeker wel de taak tussen gelovigen scheiding aan te brengen. In 2 Cor. 6 : 15 wordt er met de uitspraak „welk deel heeft een gelovige samen met een ongelovige” tot zulk een scheiding opgeroepen. Die scheiding wordt ook steeds voltrokken waar op last van Christus de ban wordt gehanteerd in de Christelijke kerk en iemand tot heiden en toelenaar wordt verklaard. De bevoegdheid tot oordelen hebben we ook. Naar 1 Cor. 5 : 12-13 oordeelt God degenen, die buiten zijn, maar oordeelt de kerk degenen die binnen zijn. En zo is er het recht van het ambt aller gelovigen om zich in eigen kring af te scheiden van hen die door hem geoordeeld worden niet van de kerk te zijn. Het is onjuist echter te stellen, dat, als de belijdenis spreekt van een doen tegen de ordinantie Gods, zo de gelovigen zich niet afscheiden zij hier enkel constateert. Zij oordeelt hier uitdrukkelijk. Namelijk dat dit tegen een gebod Gods ingaat. Dat ze een schuldige plicht niet vervullen.

Men moet hier ook de belijdenis vanuit zijn historische situatie verstaan. Met name wordt hier gesproken tot de gelovigen, onder het Pausdom. Die kregen van de Reformatoren de eis te horen, zich van de Roomse kerk af te scheiden. Men heeft toen onder meer aan Calvijn gevraagd

of hij al die gelovigen die zich nog aanpasten aan veel Roomse ceremoniën verwierp. En dan zegt Calvijn: verwerpen doe ik niet maar ik noem wel verkeerd wat verkeerd is. Welnu van dit standpunt is in onze belijdenis de uitdrukking doen tegen de ordinantie Gods, een echo. Ik geef dit keer terwille van het belang van de zaak een volledig citaat van Calvijn. „Wat nu het verwerpen van hen betreft, het is mijn bedoelen niet, als ik enig gebrek in hen berisp, tegelijk heel hun persoon te veroordelen. God weet, dat ik een dergelijke achting voor verscheidenen in Frankrijk heb, dat zij veel heiliger leven dan ik en grotere volmaaktheid bezitten. Ik verwerp hen dus allermint om hen niet meer als broeders te erkennen, ja prijs hen voor het overige voor God en de mensen, daar ik hen veel meer waardig acht een plaats in Gods kerk te bezetten dan mijzelve.

Men late dus de valse gedachte varen, dat ik hen van het getal der gelovigen zou willen uitsluiten of van het Christendom uitschakelen. Maar wat verkeerd in hen is noem ik verkeerd” (men vgl. Dr A. D. R. Polman de Nederl. Geleofsbel., deel 3, pag. 301).

Ik geloof, dat ik volkomen naar de zin van onze confessie sprak, toen ik schreef, dat het niet toekomen aan de daad der afscheiding niet het ware geloof als merkteken van de Christen ontleent. Hier een oordeel uit te spreken is niet „toedoen” aan de confessie. En op het gebied van „zaligspreken” heeft Calvijn meer aangedurfd dan ik deed.

III. Tenslotte acht ik ook de critiek op mijn militaire beeldspraak niet terzake. Want de gelovige uit art. 28 is juist krachtens zijn geloof „van de kerk”. Ook al heeft hij zich niet gevoegd bij het lichaam der kerk en staat hij niet ingeschreven bij de scriba daar. Hij heeft een bevel om onder de wapens te komen bij zich, evenals hij een uniform draagt. Dat heeft hij namelijk ontvangen in de doop. Ook toen die hem bediend werd b.v. in de Pauselijke kerk. Want in de doop kreeg hij het merk en veldteken van Christus te dragen. En bovendien ontving hij toen zijn uniform. Naar Paulus woord in Gal. 3 : 27, hebben allen, die in Christus gedoopt zijn, zich met Christus bekleed. Christus is hun uniform. Zo is zulk een gelovige dus krachtens conscriptie en uniform, gezien zijn doop „van de kerk”. En te vergelijken met die soldaat die ook krachtens conscriptie en uniform „van het leger” is. Dat dit in de geest van de confessie is mag blijken uit Calvijns oordeel over de doop in de Roomse kerk: „De doop der papisten echter behoudt hoe vol hij ook is van duizend spotternijen, zijn werking; in zover hij tot dit doel wordt bediend, dat de kinderen der gelovigen naar Christus' opdracht een teken van adoptie ontvangen. „Wanneer ik de doop der Pausgezinden onderscheid van louter spel... (dan bedoel ik niet) dat de werking van de doop afhangt van de intentie van de bedienaar. Slechts heb ik me als ik me niet vergis, hem daarom genoemd, in zoverre hij tot dit doel bediend wordt, dat hij ons in Christus lichaam inlijve of symbool van onze vernieuwing zij”. „Geen speelse nabootsing van de doop zoals hij meent, lijfde in Gods volk in, maar de waarneming van het overgeleverde goddelijk instituut” (vgl. Dr A. D. R. Polman. Correspondentie van Calvijn en anderen, Geref. Theol. Tijdschrift, 40ste jaargang 1939, pag. 81 en 82).

En zo is de gelovige en gedoopte individualist niet de militair die op zijn eentje oorlog gaat voeren, zonder aangeworven te zijn, maar de militair, die werkelijk als „van het leger”, zich niet ophoudt „in de gemeenschap van het leger”. We doen dan ook niet aan de confessie als we zeggen, dat men „van de kerk” kan zijn, hoewel niet staande in de „gemeenschap der kerk”. Maar dat dit tegen de ordinantie Gods is. Dus blijven we dit zeggen: Niet meer, maar ook niet minder!

We geven deze artikelen door omdat een bespreking van de vragen welke de kerk raken dringend nodig is.

C. V.

RECENSIES

„Handvat rechts, drie treden”. Uitgave van de Stichting Bralectah. Te bestellen bij N. de Gooijer, Van Tetslaan 16, Zeist.

Bralectah is onder ons een begrip geworden. Het verbaast mij echt dat het bestuur van deze om haar arbeid zo sympathieke stichting na twaalf en een half jaar in het begeleidende schrijven moet mededelen dat dit boekje werd uitgegeven „om door kennisname van de inhoud een nog altijd heersende onbekendheid met onze arbeid weg te nemen”. Het zal wel zo zijn dat in die plaatsen

waar geen blinden zijn, ook Bralectah onbekend bleef. Dat is jammer: natuurlijk niet dat er in bepaalde gemeenten geen blinden zijn, wel dat dit werk voor onze blinden er niet bekend en niet gesteund werd en wordt. Het bestuurslid, br. J. H. Veenkamp - Amersfoort vertelt er van: 35 boeken werden in blindenschrift omgezet en 40 preken. Op de geluidsband werden een honderd boeken gelezen en op 125 banden werden artikelen uit de gereformeerde persorganen opgenomen. Bovendien werden samenkomsten, uitvoeringen e.d. op de band vastgelegd.

Hoe dat alles in zijn werk gaat, daarvan vertelt de reeds genoemde schrijver. Het geheel is met een aantal foto's verlucht. We bevelen het boekje hartelijk aan. Men kope het, leze het en bevele het aan. Opdat op deze manier het werk van Bralectah ten bate van onze blinden nog meerdere steun ontvange. We gaven reeds aan waar men het bestellen kan. Wie het hebben wil storte f 2,50 op girorekening 630 247 van N. de Gooijer, Van Tetslaan 16, Zeist.

Doen.

G. Visee

THEOLOGISCHE HOGESCHOOL

De senaat van de Theologische Hogeschool maakt bekend: dat vrijdag 2 oktober 1964 j.l. 10 studenten voor het eerst werden ingeschreven (w.o. 8 studenten met Gymnasium diploma) terwijl 12 heren zich hebben gemeld voor de doctorale studie.

THEOLOGISCHE HOGESCHOOLDAG 1964

De opbrengst van de collectes op de Theologische Hogeschooldag 1964 met inbegrip van een gift groot f 1.000.— en een gift van f 20.— van een br. en zr. uit Assen bedraagt in totaal f 14.045.20.

Ten behoeve van de Theologische Hogeschool werd inmiddels nog van N.N. een schenking ontvangen van f 2.000.—, via tussenkomst van ds K., welk bedrag aangemerkt dient te worden als een nagekomen gift van de Schooldag.

Met dankbaarheid melden wij dit.

THEOLOGISCHE HOGESCHOOLDAG 1964

Gevonden voorwerpen: 1 creme portemonai met inhoud c.a. f 15.— en 1 creme portemonai met inhoud c.a. f 2.50, 1 paar blauwe dameshandschoenen, 1 bruine zakbijbel met duimgreep, 1 zilveren sjaalspeld.

Aanvragen bij het bureau van de pedel Broederweg 15.

VERANTWOORDING GIFTEN KERKWERK ITALIË:

Sinds mijn vorige verantwoording zijn de volgende giften binnen gekomen:

R. B.-S. te G. f 5.—; P. J. N., d. D. (reisgroep 531 N.C.R.V.) f 42.35. Een dankbaar echtpaar f 1000.—, totaal f 1047.35; totaal inclusief vorige verantwoordingen f 6630.58.

Bijzonder werd ik verblijd door de vorstelijke gift van f 1000.—, die ik uitsluitend mag verantwoorden als een feestgave van een echtpaar, dat ook op deze wijze uiting heeft willen geven aan zijn dankbaarheid voor de zegen des Heren in hun leven ontvangen.

Nog deze week zal deze gift, aangevuld met hetgeen in de laatste tijd is binnengekomen, naar Rome worden overgemaakt.

Steeds blijf ik met belangstelling uitzien naar verdere bijdragen op mijn girorekening Nr. 50440 — P. Groen, Rotterdam.

P. Groen.

KERKNIEUWS

Beroepen te Nijverdal (bij accl.): G. Mul te Rozenburg.

Aangenomen naar Stadskanaal: A. G. Versteeg te Emmeloord.

Schooldag. Aan de vooravond van de Theologische Hogeschooldag te Kampen — 29 september j.l. — werd in de Nieuwe Kerk de bidstond gehouden. Voorganger was Ds. J. Rijneveld van Capelle aan de IJssel, die preekte over

Redactieleden:

Dr. J. BOSCH, P. GROEN, Prof. Dr. H. J. JAGER, Prof. C. VEENHOF
Ds. G. VISEE

Tijdelijk adres van de Redactie:

J. Bosch, Engelenbergstr 4, Kampen

Medewerkers:

Ds. H. Amelink, Langerak
Prof. Dr. W. K. van Dijk, Groningen
P. A. Hekstra, Rotterdam
Dr. D. Holwerda, Zuidhorn
Ds. P. K. Keizer, Groningen
Drs J. F. J. Lamet, Eindhoven
Ds. J. Meester, Amsterdam-Z.
Mr. Dr. J. Meulink, Enschede
D. W. L. Milo, Nunspeet
Prof. Dr. K. J. Popma, Utrecht
Drs G. Puchinger, Den Haag
Dr. H. R. Rookmaaker, Leiden
Dr. J. Stellingwerff, Amstelveen
Ds. B. Telder, Breda
Ds. C. Vonk, Schiedam
Prof. Mr. H. D. van Wijk, Amstelveen

Geref. Persvereniging „Opbouw”:

adres secretaris en penningmeester:
Van Lynden van Sandenburglaan 16,
Utrecht. Tel. 030-15450. Giro 448367.

Administratie abonnementen:

Drukkerij Steenberg, Slotlaan 220,
Zeist. Giro 233117.

Matth. 9 : 36-38. Op de Schooldag zelf, die door pl.m. 8500 belangstellenden werd bezocht, voerden veertien sprekers in zeven gebouwen het woord. Prof. Dr. H. J. Jager, die wel zijn colleges zal hervatten, moest ditmaal nog verstek laten gaan. Namens het damescomité ten behoeve van het Bibliotheekfonds werd f 24.500 overhandigd.

Nijega-Opeinde. De kerkeraad van Nijega-Opeinde heeft Ds. J. F. Sollie verboden te preken, omdat hij de afzetting van Ds. J. van der Schaft afwijst, diens standpunt deelt en ruimte vraagt dit standpunt in de ambtelijke arbeid uit te dragen.

Zending vanuit Canada. De kerkeraad van Canadian Reformed Church van New-Westminster heeft het oordeel van de kerkeraden van de zusterkerken gevraagd ten aanzien van haar voornemen om met hulp van andere steunbiedende kerken uit het Westen van Canada tot uitzending van een eigen zendeling over te gaan.

Groningen-Zuid. Donderdag 1 oktober nam de kerk van Groningen-Zuid in een speciale bijeenkomst, een nieuwe kerk, de 469 zitplaatsen tellende Rafajah-kerk aan de Galenuslaan in gebruik. Ds. J. Groen gaf een toelichting op de naam van de kerk (Rafajah: de HERE geneest). De heer Grasdijk sprak als voorzitter van de commissie van beheer. Voorts voerde o.m. wethouder van Ruller namens B en W. het woord. Een reeks geschenken werd aangeboden.

Rijsbergen. Donderdag 1 oktober j.l. waren voor het eerst sinds 13 mei 1963 weer afgevaardigden van de kerk van Rijsbergen tegenwoordig op de vergadering van de classis Noord-Brabant en Limburg. Na discussie over de credentietarief van de Rijsbergense afgevaardigden, waarin niet gesproken werd over een binding aan de belijdenis, schriften en de kerkenorde, gingen alle afgevaardigden accoord met de verklaring, dat de classisvergadering geconstitueerd zou worden als vergadering van gereformeerde kerken, die gegrond zijn op het fundament van apostelen en profeten, waarvan Jezus Christus de uiterste hoeksteen is, die Gods Woord belijden in de drie formulieren van enigheid en met elkaar kerkverband oefenen volgens de onderlinge afspraken, die zijn vastgelegd in de Dordtse kerkenordening. Met de behandeeling van het schrijven van de Particuliere Synode van het Zuiden inzake Ds. Telder en van het voorstel van 's Hertogenbosch inzake Rijsbergen (uitsluiting van deze kerk uit het classis-verband) kwam de classis op deze vergadering nog niet gereed. De classis zal daarom nog worden voortgezet.

ADRESSEN

Avereest-Dedemsvaart, zendingscommissie: A. J. Bartels, Den Kaat 8, Balkbrug.

Toroorto (Canadian Reformed Church) scriba: Jan de Koning, 20 Crispine Cresc. Willowdale Ont. Het adres van de kerk blijft als voorheen: 57 Centre Street, Thorenhill, ont.